

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

TURKSOSBİDER

Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

10.55107/turksosbilder.1396123

Sevda ÖZÜTÜRKER

sevdaersoy@gmail.com

0000-0002-4850-2590

Mehmet ÖZÜTÜRKER

mehmetozuturker@hotmail.com

0000-0002-4246-0449

Tuğçe KÖRMEÇLİ

tugcekormecli@gmail.com

0009-0003-9310-318X

Özet

İlköğretim süreci bir çocuğun hayata dair öğrenebileceği bütün değer ve olguların bilişsel temelini oluşturduğu bir dönemi ifade eder. İlköğretim öğrencilerinin bu dönemde takip ettikleri kitaplarda yer alan resimlerin, o resimlere ait metinlerden önce resmin temsil ettiği gruba yönelik algı ve tutumlarını etkilemektedir. Bu araştırmanın temel amacı; Türkiye’de ilköğretim ders kitaplarında yer alan yaşlı bireylerin temsil ve tasvirlerinin ilköğretim öğrencilerinin zihinlerinde oluşturduğu yaşlı algısını incelemek ve bu algıyı yaşlılık terminolojisi açısından değerlendirebilmektir. Bu çalışma kapsamında 1-8 sınıflar Türkçe ders kitabı, 1-3 sınıflar Hayat Bilgisi ders kitabı, 4-7 Sosyal Bilgiler ders kitabı, 4-8 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı olmak üzere toplam 18 ders kitabı analiz edilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak doküman analizi yöntemi kullanılmış, Dünya genelinde olduğu üzere Türkiye’de de toplum içerisinde her geçen gün sayıları artan yaşlı bireylerin ders kitaplarında genellikle saç, sakal ve bıyıkları beyazlaşmış, yüzünde buruşma ve kırışıklıkların olduğu sevecen ve sağlıklı bir görünüme sahip olarak tasvir edildiği anlaşılmıştır. Ders kitapları içeriğinde yer alan yaşlı bireyler genellikle, büyükanne-büyükbaba rolünde büyüğe saygı, yalnızlık, bilgelik ve muhtaçlık karakterleri ile resmedilmişlerdir. Çalışmanın sonuç kısmında eğitim müfredatlarında yer alan yaşlı algısının saçlarına aklar düşmüş, hayatın bir kenarına çekilmiş evinde terlikleriyle oturarak çocuklarının ve torunlarının ziyaretlerini bekleyen pasif bireyler olarak değil, hayatın her aşamasında daha aktif rol alan bireyler olarak temsil edilmesi gerektiği konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: ; Yaşlı, Yaşlılık Temsili, Ders Kitapları, Kitap Analizi

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

Abstract:

Primary education is a period in which the cognitive basis of all the values and facts that a child can learn about life is formed. The pictures in the books that primary school students follow in this period affect their perceptions and attitudes towards the group represented by the picture before the texts of those pictures. The main purpose of this study is to examine the perception of the elderly formed in the minds of primary school students by the representations and depictions of elderly individuals in primary school textbooks in Turkey and to evaluate this perception in terms of the terminology of old age. Within the scope of this study, a total of 18 textbooks, including 1-8 grades Turkish textbook, 1-3 grades Life Science textbook, 4-7 Social Studies textbook, 4-8 Religious Culture and Ethics textbook, were analyzed. Document analysis method was used as the data collection method, and it was understood that elderly individuals, whose numbers are increasing day by day in Turkey as in the world in general, are generally depicted in textbooks as having a loving and healthy appearance with gray hair, beard and mustache, wrinkles and wrinkles on their face. The elderly individuals in the textbooks are generally portrayed as grandparents with characters of respect for elders, loneliness, wisdom and neediness. In the conclusion of the study, suggestions were made that the perception of the elderly in educational curricula should be represented as individuals who take a more active role in every stage of life, not as passive individuals with gray hair, sitting in their slippers at home, waiting for visits from their children and grandchildren.

Key Words: ; Elderly, Representation of Old Age, Textbooks, Book Analysis

Giriş

İnsan yaşamı, büyüme gelişme ve yaşlanma süreçlerinden oluşmaktadır. Yaşlanma süreci ise; kronolojik, biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve toplumsal boyutları olan doğumdan ölüme kadarki süreci ifade eder. Yaşlanmayı demografik açıdan değerlendirdiğimizde, ortalama yaşam süresinin uzaması ve doğurganlığın azalması sonucu toplam nüfus içinde yaşlı nüfusunun sayısı ve oranının arttığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü, “1980 yılında bireylerin yaşlı olarak kabul edilme ve çevreye uyum sağlama kabiliyetini kaybetme yaşını 65+ olarak belirlemiştir. Ayrıca 65-74 yaş arası genç yaşlılık, 75-84 yaş arası orta yaşlılık, 85 ve üzeri yaş da ileri yaşlılık olarak sınıflandırmıştır (Gürboğa ve Karakuş, 2015: 77)”. 2019 yılında 65 yaş ve üzeri dünya nüfusu 770 milyon kişi olmuştur bu sayı 2000 yılı rakamları ile kıyaslandığında 350 milyon kişinin artmış olduğunu göstermektedir. Birleşmiş Milletler tahminlerine göre “2030 yılında küresel nüfus artışının 8,5 milyar, 2050 yılında 9,7 milyar, 2100 yılında ise 10,9 milyara ulaşacağı” tahmin edilmekte ve 2030 yılı ile ilgili olarak 60’tan fazla ülkede 65 yaş ve üzeri 2 milyondan fazla yaşlı insan yaşayacağı tahmin edilmektedir (UN, 2021).

Birleşmiş Milletler 2022 yılı verilerine göre dünya yaşlı nüfus oranı %9,8’dir. Toplam nüfus içerisinde yaşlı oranı en yüksek olan birinci ülke, %35,9 ile Monako, sırasıyla, %29,9 ile Japonya ve %24,1 ile İtalya’dır. Yaşlı nüfus oranının en düşük ülkeler sıralaması ise, %1,5 ile Katar, %1,7 ile Uganda ve Zambiya, %1,8 ile Birleşik Arap Emirlikleri’dir. Türkiye ise %9,9 yaşlı nüfus ortalamasıyla dünya yaşlı nüfus ortalamasının hemen üzerinde yer almaktadır (TUİK, 2023).

Ortalama yaşam süresinin artmasıyla birlikte yaşlı nüfusun sürekli olarak artması, bireylerin kendi yaşlanma süreçlerini anlamalarını, bu dönemde karşılaşılan sorunlara çözüm getirilmesini ve yaşlılara karşı olumlu bir tutum geliştirilmesini

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

zorunlu kılmaktadır (Gellis, Sherman & Lawrance, 2003). Yaşlı popülasyonun artması, toplum içerisindeki yaşlılarla ilgili mevcut olumsuz kalıp yargılardan daha fazla etkilenen bir kesimin olduğu anlamına gelmektedir. Bu olumsuz yargılar sadece yaşlı nüfusu değil genç nüfusu da etkilemektedir. Yaşlanma süreci gerçekleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan toplumlarda yaşlı ayrımcılığı sorunsalı sıkça karşılaşılan toplumsal sorunlar arasında yer almaktadır.

Günümüzde birçok toplumda yaşlıların; geçimsiz, huysuz, hasta, yoksul, bağımlı, toplumun sırtına yük oldukları yönünde gereksiz bir algı hakimdir. “*Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*”n da bu durumla ilgili; “*Toplumumuzda yaşlı denilince; bakıma muhtaç, yürüme güçlükleri olan, değişime kapalı, mutsuz, yalnız ve sosyal ilişkileri zayıflamış bir birey akla gelebilmektedir*” (DPT, 2007) denilmektedir. Doğruluk payı olmayan bu tür kalıp yargıların bir kez oluşuktan sonra toplum hafızasından silinmesi oldukça güçtür (Tufan, 2002). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşlı bireylerde de yaşlılık hakkında bilinen bu olumsuz durumu kabule yönelik davranışlar gözlemlenebilmektedir. Bu durum kuşaklar arası ilişkilerde kırılmalar yaşanmasına, geleneksel değerle (yaşlı kuşak), modern değerlerin (genç kuşak) çatışmasına, yaşlıların ötekileşmesine ve ayrımcılığına neden olmaktadır (Yıldırım, 2015; Canatan, 2016). Böylelikle yaşlılar hakkındaki mevcut kalıp yargılar genç- yaşlı tüm bireyler tarafından öğrenilerek nesilden nesile aktarılır. Bu yönüyle yaşlı ayrımcılığı bir çeşit sosyal dışlanma yaratmaktadır (Özütürker, 2021).

ABD’de yaşlı ayrımcılığı konusunda yapılan araştırmalar, yaşlılardan kaçınma ve onlarla birlikte çalışmayı reddetme gibi tutumların çocuklukta dört yaşından başlayarak tüm topluma yayıldığını ortaya çıkarmıştır (Anderson, 1999). Bu tür algı, tutum veya kalıp yargılar sadece bir soyutlama olarak kalmamakta, bunlar sıklıkla yaşlı bireylere yönelik ayrımcı davranışların temelini oluşturmaktadır (Çayır ve Ayan, 2012). Yaşlı ayrımcılığı gibi toplumu doğrudan ilgilendiren toplumsal sorunlarla ilgili gerekli tedbirler zamanında alınmaz ise sayıları gittikçe artan yaşlılar hakkında gelişen bu olumsuz tutumlar toplumsal düzeni olumsuz etkileyecektir.

Yaşlılık hakkındaki olumsuz kalıp yargılarla mücadele etmek yaşlılıkla ilgili mevcut algıyı üreten kaynakları mercek altına almayı gerektirir (Çayır, 2018). Yapılan çalışmalar, yaşlılık ile ilgili algının oluşumunda medyadaki, sinemadaki, edebiyat eserlerindeki ve ders kitaplarındaki temsillerin etkili olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır (Çolakoğlu, 2011; Zengin, 2015). Bu temsillerin zihinlerde inşa süreci ise araştırmaları çocukluk yıllarında yoğunlaştırmaktadır.

Yaşlanma ve yaşlılık eğitimi konusunda yapılan araştırmalar çocukların yaşlanmaya ilişkin olumlu bilgilerle ve olumlu tutumlarla donatılması için en uygun dönemin erken çocukluk döneminde yani 5-7 yaş döneminde başlaması gerektiğini ifade etmektedir (Klein et al., 2005). Yaşlı ayrımcılığı ve yaşlılara karşı olumsuz kalıp tutumların ortadan kaldırılmasıyla ilgili en önemli çözüm şüphesiz bireylerin çocuk yaşlarda eğitilmeleridir. Bu sebeple okullarda yaşlılık hakkında okutulan ders kitapları, çocukların yaşlılara karşı bilgi, tutum ve değerlerini oluşturarak, toplumun yaşlılığa karşı bakış açısını şekillendirme ve yönlendirmede önemli bir işleve sahiptir.

Bu araştırmanın temel amacı; Türkiye’de ilköğretim ders kitaplarında geçen “yaşlı” kavramına, “yaşlıların” görsellerdeki temsil ve tasvirlerine odaklanılarak mevcut yaşlı algısının ilköğretim sürecindeki öğrencilerin zihinlerindeki inşasını değerlendirmek olacaktır. Çalışma ilköğretim okullarında okutulan tüm ders kitaplarına odaklanması ve yaşlı ayrımcılığının önlenmesi konusunda önemlidir.

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

Yöntem

Araştırmanın Amacı

Eğitim ortamında ders kitaplarında geçen tema ve içeriklerin sunuluş biçimi, aktardığı kalıp mesajlar ve bu mesajları çocukların zihninde yarattığı algı çok önemlidir. Çünkü ilköğretim düzeyinde sahip olunan temel bilgi ve zihinlerinde oluşan algılar onların yetişkinlik dönemi sürecinde edinecekleri bilgilerin şekillenmesinde de yol gösterici olacaktır.

Yaşlı bireyler ilköğretim ders kitaplarında genellikle çocuk yetiştirme pratikleri ya da deneyim paylaşımı sunulan sosyal faaliyetler içerisinde sevecen ve pozitif yönlü olarak tasvir edilmektedir. Yaşlılığın durumsal yönleriyle ilgili olarak yaşlıları hasta, yalnız, hayattan elini eteğini çekmiş (geri çekilme kuramı) gözleri bozuk, beli kambur, cildi kırışık, evinde ev kıyafetleri ve terlikleriyle dolaşan ve pencereden bakan tipler olarak basmakalıp mesajlar ve görüntülerle ilköğretim düzeyindeki çocukların zihinlerinde homojen bir yaşlılık profili oluşturularak yaşlılar hakkında kalıp yargılar oluşturmaktadır.

Bu sebeple ders kitaplarında sunulan görseller ve içerikler hakkında bu kitapları kullanan eğitimcilerin, öğrencilerin ve ebeveynlerin bilinçli olması hayati önem taşımaktadır. İlköğretim ders kitaplarında yaşlı temsilleri üzerine odaklanan bu çalışmada da amaç yaşlılık konusundaki boşlukların tespit edilebilmesi ve doldurulabilmesidir.

Araştırma Soruları

Araştırmada kapsamında aşağıda belirtilen sorular yanıtlanmaya çalışılacaktır.

- İlköğretim ders kitaplarında yaşlı karakterlerinin genel tasviri olumlu mu yoksa olumsuz mu?
- İlköğretim ders kitaplarında yaşlılar hangi kişilik özellikleri ile betimlenmektedir?
- İlköğretim ders kitaplarında yaşlı insanlar hangi fiziksel özellikleriyle ön plana çıkmaktadır?
- İlköğretim ders kitaplarındaki görsellerde yaşlıların sağlık durumları nasıl tasvir ediliyor?
- İlköğretim ders kitaplarında yaşlılar hangi sosyal rol içerisinde yer almaktadır?

Araştırmanın Önemi

Araştırma kapsamında ilköğretim ders kitaplarında yer alan yaşlı resimleri ve yaşlılığa ait metinler incelenerek öğrencilerin zihinlerinde oluşturulan yaşlı algısı araştırılmıştır. Bu sebeple yaşlılarla ilgili kalıp yargıların azaltılması yönünde teorik katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

- Araştırma sonuçlarının yaşlı refahı için ayrılacak kaynakların planlanması ve yaşlılara yönelik kurum ve kuruluşların stratejilerini daha verimli getirmede bir temel oluşturacağı düşünülmektedir.

Metodoloji

Araştırmanın Evreni

Yaşlılığın ele alınış biçimlerinin incelendiği bu çalışmada ilköğretim *Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın* 2022-2023 eğitim öğretim yılında okutulmasına onay verdiği ilköğretim düzeyinde okutulan *Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları*. Çalışmanın evrenini oluşturmaktadır.

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

Araştırma Örneklemi

Araştırma örneklemini ise, 1-8 sınıflar Türkçe ders kitabı, 1-3 sınıflar hayat bilgisi ders kitabı, 4-7 sosyal bilgiler ders kitabı, 4-8 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı olmak üzere toplam 18 ders kitabından oluşmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi bu çalışmanın amaçları doğrultusunda kullanılmıştır. Wiersma'ya (2000) göre doküman analizi, verilerin toplanmasında ve sistematik olarak analiz edilmesinde ve değerlendirilmesinde kullanılan bir tekniktir. Dokümanların incelenmesi, araştırılacak konu hakkında bilgi veren yazılı materyallerin analizini kapsar.

Araştırmamız kapsamında incelenen kitaplar içerik analizi yöntemine göre yaşlı, yaşlılık, ihtiyarlık, dede, nene, büyükanne, büyükbaba gibi kavramların taraması yapılarak yaşlılığın ele alındığı metinler ve görseller tespit edilmiştir. Tüm yaşlı görselleri kontrol listesi kullanılarak kodlanmış ve yorumlanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılan kitaplar araştırmacılar tarafından uygun görülen ilköğretim okulları ziyaret edilerek okul idarecilerinden temin edilmiş ve kaynakların içerik analizleri araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kitapların nitel analizi, ders kitaplarında yer alan yaşlılığın geçtiği metinler kategorize edilerek yapılmıştır. Bu açıdan araştırma betimsel bir araştırmadır. Kaynaklardan elde edilen verilerin sayısal ve oransal değerlendirilmesi ise nicel analiz yöntemleriyle oluşturulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde araştırmaya ait 18 kaynaktaki görselleri yer alan yaşlı profillerine ait veriler sunulmuş ve daha sonra yaşlılık ile ilgili metin analizleri yapılmıştır.

Yaşlıların Cinsiyet ve Kronolojik Yaş Durumu

Araştırmamız kapsamında değerlendirilen kaynaklar yer alan görsellerden tespit edilen yaşlı karakter sayısı 95'tir. *Tablo-1*'de ifade edildiği üzere ilköğretim ders kitaplarında toplam 26 (%27) kadın karakter ve 69 (%73) erkek karakter belirtilmiştir. Bu durum erkek karakter sayısının, kadın karakter sayısından iki misli daha fazla olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 1. Yaşlı Karakterlerinin Cinsiyetleri ve Kronolojik Yaşları

Değişken	Frekans	Yüzde
Kadın	26	27
Erkek	69	73
Toplam	95	100

Yaşlıların Aktivite Düzeyi

Yaşlı bireylerin ilköğretim ders kitaplarındaki temsil ve tasvirlerinin araştırılmasında temel bir unsur olarak ele alınan önemli değişkenlerden biri ise yaşlı insanların temsil edildikleri görsellerde görüldükleri etkinlik düzeyidir. Kaynaklarda yer alan 95 yaşlı karakterin aktivite düzeyleri *Tablo 2*'de belirlenmiştir.

Tablo 2. Yaşlıların Aktivite Düzeyi

Değişken	Frekans	Yüzde
----------	---------	-------

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

Aktif	22	23,2
Aktif Değil	59	62,1
Belirsiz	9	9,5
Çok Aktif	5	5,3
Toplam	95	

Yaşlıların aktif olarak günlük işlerini yürüten bir faaliyetle uğraşan normal bireyler mi yoksa pasif olarak toplumun geri kalanından ayrılan hayatını kendi köşesine çekilmiş izleyici olarak devam ettiren bireyler olarak mı gösterildikleri *Tablo-2*'de ifade edilmiştir. Buna göre yaşlıların %23 ü aktif %5,3'ü çok aktif, %62,1'i inaktif karakter olarak gösterildikleri tespit edilmiştir. Kaynaklardaki görsellerde yer alan yaşlı karakterlerin %9'unun aktiflik durumu belirsizdir. Bu durum ilköğretim kitaplarındaki yaşlı karakterlerinin çoğunluğunun kendi kabuğuna çekilerek hayatı pasif bir şekilde yaşadığı ve bu şekilde yaşam süren yaşlıların bir kısmının hasta ve yatalak olarak, bir kısmının ise evinden çıkmayan, pencereden bakan, çocuk ve torunlarının yapacağı ziyareti bekleyen bireyler olarak temsil edildikleri görülmüştür. Buradan hareketle kitaplardaki yaşlıların çoğunluğunun kendisine aktif rol verilmeyen pasif bireyler olarak tasvir edildiği, bu durumun ise yaşlılığı arzu edilebilir bir süreç olmaktan çıkartarak; pasif, olumsuz, istenmeyen ve kaçınılan bir süreç olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Yaşlıların Sağlık Durumu

Kaynaklarda yer alan yaşlı görsellerin sağlık durumları analiz edildiğinde ise (*Tablo 3*) yaşlı bireylerin %94'ünün sağlık durumlarının iyi olduğu, %6'sının ise kötü olduğu ve sağlık sorunu yaşadıkları görülmüştür. Sağlık sorunu yaşayanların bir kısmı yatağında yatmakta, bakımını çocukları ya da yakın çevresi yapmaktadır. Kitaplarda bu durum korunup kollanması gereken kişiler olarak hasta ve yatalak durumda olan yaşlılara bakılması gerektiği ifade edilmektedir.

Tablo 3. Yaşlıların Sağlık Durumu

Değişken	Frekans	Yüzde
Sağlıklı	90	94
Sağlıksız/Yatalak	5	6
Toplam	95	

Kitaplarda yer alan görsellerdeki yaşlıların sağlık durumlarının çoğunluğunun iyi olarak tasvir edilmesi yaşlıları belirli bir hastalık çeşidiyle ilişkilendirme gibi olumsuz kalıp yargıların oluşmasını önüne geçecektir. Yine de yatalak olarak resmedilen yaşlıların ileri yaşlılık dönemlerinde oldukları değerlendirildiğinde ilköğretim öğrencilerinin zihinlerinde ileri yaşlılık aşamasının hastalık ve yatağa bağımlılık olarak algılanması söz konusudur.

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

Resim 1. (Hayat Bilgisi 2 Bakanlık, 2017, s. 64)

Resim 2. (Hayat Bilgisi 3 Bakanlık, 2018, s. 53).

Resim 3.(Türkçe 5 Bakanlık, 2019, s. 159)

Yaşlıların Fiziksel Görünümleri

Resimlerdeki yer alan yaşlıların fiziki görünümleri ciltlerindeki kırışıklıklar veya hafif kıvrımlarla tasvir edilmiştir. Çalışma kapsamına giren yaşlı karakterlerinin %76'sının cildinde kırışıklık veya buruşukluk olduğu, %22'sinin ise yüzünde hiç kırışıklık olmadığı görülmüş, %2'sinin ise yüzünde kırışıklık olup olmadığı tespit edilememiştir (Tablo-4).

Yaşlıların diğer fiziksel özelliklerine bakıldığında ise %73'ünün kır saçlı %6'sının saçının olmadığı, %21'inin ise saçları olup olmadığı bilinmemektedir. Saç rengi bilinmeyen grup şapka ya da başörtüsü takması sebebiyle değerlendirilememiştir. Ayrıca araştırmada yer alan 69 yaşlı erkeğin 45'inin (%71) sakal veya bıyığının kırıştığı, yaşlı erkeklerin çoğunluğunun beyazlaşmış saç, sakal veya bıyıkla temsil edildiği görülmüştür.

Duruş şekline göre fiziksel görünüme bakıldığında ise araştırmada yer alan yaşlı karakterlerinin %51'inin kambur bir duruşa sahip olduğu %24'ünün dik durduğu %25'inin ise duruş şeklinin tanımlanamadığı görülmüştür. Bu oranlar ilköğretim ders kitaplarının yaşlılığın duruş şeklinin kambur duruş olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Yaşlıların Fiziki Görünümleri

Fiziki Görünümü	Frekans	%
Yüzü Kırışık/Buruşuk	72	75,7
Yüzünde Kırışıklık/Buruşukluk yok	21	22,1
Belirsiz	2	2,1
Toplam	95	
Kambur Duruş	48	51
Dik Duruş	23	24
Duruşu Belirsiz	24	25
Toplam	95	
Kel	6	6
Kır saçlı	69	73
Belirsiz	20	21
Toplam	95	
Kırışmış Sakal/Bıyık	45	47
Toplam	45	
Baston	13	14
Gözlük	36	38
Toplam	49	

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

Yaşlı bireylerin kullanmış oldukları aksesuarlar açısından temsil şekilleri değerlendirildiğinde ise %38'inin gözlük kullandığı %14'ünün ise baston kullandığı görülmüştür.

Yaşlıların Kıyafet Seçimi

Resimlerde yer alan yaşlı kıyafetleri incelendiğinde %47'lik bir oranla çoğunluğunun gömlek, yelek-kazak, Pantolon giydiği, %16'sının bluz/yelek Etek kombininden oluşan kıyafetler seçtiği, %16'sının şapka/kasket, yine %16'sının ev terliği giydiği, %13'ünün takım elbise giydiği, %6'sının geleneksel kıyafetler veya elbise/yelek giydiği, %7'sinin eşarp kullandığı ve yaklaşık %13'ünün ise tören kıyafeti, iş kıyafeti, tulum gibi diğer kıyafetler giydiği görülmüştür.

Tablo 5. Yaşlı Bireylerin Kıyafet Seçimi

Kıyafetleri	Frekans	%
Takım Elbise	13	13,7
Gömlek/Yelek-Kazak/Pantolon	45	47,4
Elbise/Yelek	6	6,3
Bluz/Yelek/Etek	16	16,8
Başörtüsü/Eşarp	7	7,4
Şapka/Kasket	15	15,8
Geleneksel Kıyafetler	6	6,3
Ev terliği	15	15,8
Diğer	12	12,6

Görsellerde yer alan yaşlılar giyindikleri kıyafetler açısından değerlendirildiğinde; görsellerin çoğunda erkeklerin günlük ev içi gömlek/yelek/kazak, pantolon giyindiği, kadınların ise yine günlük ev içi bluz yelek/etek giyindikleri görülmüş, buradan hareketle görsellerdeki yaşlı kıyafetlerinin orta veya dar gelirli bir kesimi temsil ettiği anlaşılmıştır.

Yaşlıların Kişilik Tanımı

Kaynaklarda yer alan yaşlı karakterlerinin çoğunluğunun sevecen (%47) ve bilge (%27) olarak, %14'lük bir bölümünün ise yalnız %6'sının ise çaresiz olarak tasvir edildiği görülmüştür.

Tablo 6. Yaşlı Bireylerin Kişilik Özellikleri

Kişilik Özellikleri	Frekans	%
Bilge	26	27,4
Sevecen	45	47,4
Öfkeli	4	4,2
Yalnız	14	14,7
Çaresiz	6	6,3
Toplam	95	

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

Yaşlıların kişilik özellikleri genel olarak ele alındığında çoğunluğunun sevecen yapıda ve bilge bir kişiliğe sahip olarak resmedildikleri ve böylelikle yaşlılığın sevecen yönünün ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır.

Yaşlıların Yüz İfadelerinin Değerlendirilmesi

İlgili kaynaklarda yer verilen yaşlıların yüz ifadeleriyle ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında yaşlı karakterlerin %75'inden fazlasının genel olarak olumlu olarak temsil olduğu, %18'inin negatif olarak resmedildiği, negatif yüz ifadesine sahip oldukları %7'sinin ise yüz ifadelerinin belirsiz olduğu anlaşılmıştır..

Tablo I. Yaşlıların Genel Değerlendirilmesi

Yüz İfadesi	Frekans	(%)
Pozitif	71	74,7
Negatif	17	17,9
Belirsiz	7	7,4
Toplam	95	

Kaynaklarda yer alan yaşlı karakterlerin fiziksel görünüşleri sağlık durumları, aktif katılımları gibi yaşam alanlarındaki görünüşlerine ilişkin değerlendirmelerinin genel olarak olumsuz değil aksine olumlu sevecen çoğunlukla güler yüzlü karakterlerle temsil edildiği anlaşılmıştır.

İncelenen 18 kitapta yer alan toplam 107 görselde yaşlı görsellerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu görseller üzerinde yaşlı kadın ve yaşlı erkek figürlerinin gösterim oranı incelendiğinde, görsellerin 23 ünde sadece yaşlı kadın, 67 görselde sadece yaşlı erkek, 17 görselde ise her ikisinin birlikte gösterildiği anlaşılmıştır.

Yaşlı kadın ve erkeklerin resmedildikleri mekânlar incelendiğinde ise yaşlı kadınların tamamına yakınının ev ortamlarında; yaşlı erkeklerin ise çoğunluğunun ev dışında, bahçe, tarla, atölye, ören yerleri, kütüphane, otobüs, kahvehane ve kamu dairesi gibi yerlerde resmedildikleri, kadın ve erkek yaşlıların birlikte yer aldıkları görsellerin ise yine genellikle ev içerisinde; bayramlaşma, ziyaret gibi sosyal ve dini etkinlikler çerçevesinde olduğu görülmüştür.

Görsellerin çoğunluğunda yaşlı bireyler torunları veya çocuklarıyla birlikte anneanne- babaanne, dede rollerinde temsil edilmişlerdir. Yaşlılar genellikle hayatın bir köşesine çekilmiş pasif haldedirler. Toplum içerisinde kalıplaşmış fiziksel özellikleri, kıyafetleri ve meslekleriyle resmedilmişlerdir.

Yaşlılık Algısını Etkileyen Temalar

Çalışmanın bu başlığı altında ise yaşlılıkla ilgili terimlerin geçtiği metinler ve bu metinlerde yer alan temaların yaşlılık algısına etkisi incelenerek yorumlanmıştır.

Saygı

Yaşlılık ve saygı kavramları ders kitaplarında özellikle kültürel değerlerin konu alındığı metinlerde yer almaktadır. Saygı sözcüğü; Türk Dil Kurumu tarafından "Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram" olarak ifade edilmiştir. TDK'nin bu açıklamasına göre yaşlı olmak saygı gösterilme nedenlerinden biridir. Kitaplardaki metinlerde çoğunlukla büyüklerin ellerinden öpüldüğü ve bunun bir saygı göstergesi olduğu aktarılmıştır. Büyüklerin ellerinden

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

öpülmesinin saygıyı yansıttığı ve kültürümüzün bir parçası olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Resim 4. (Sosyal Bilgiler 4 Bakanlık, 2022, s. 43)

“Bayramlarda komşular ve akrabalar ziyaret edilir. Büyüklerin elleri öpülür” (Demir, 2022, s. 160). Bayramlarda yaşlıların, büyüklerin hatırlanarak ziyaret edilmesinin, saygı, birlik ve beraberliği arttırdığı ifade edilmiştir.

Bir başka saygı göstergesi olarak da büyüklerin yer verilmesi ele alınmıştır. Büyüklerin yer verilmesi kullanılan görsellerle özendirilmiştir.

Resim 5. (Türkçe 6 Bakanlık, 2019, s. 43)

Büyüklerin saygılı davranmayı özendirmek için peygamber davranışlarından örnekler verilmiştir. “Peygamberler daima büyüklerin saygılı davranır, küçüklerin ise sevgi şefkat ve merhametle yaklaşırdı” (Macit, 2022, s. 15).

“Hz. Muhammed’in (s.a.v) ...bu konu ile ilgili şöyle buyurmuştur. “Herhangi bir genç, yaşından dolayı bir ihtiyara saygı gösterirse, Allah da ihtiyarlığında ona hizmet edecek kimseler gönderir” (Erdoğan vd., 2022, s. 99).

Kitaplarda yaşlılara karşı saygı gösterilmesi gerektiği ifade edilen metinlerde yaşlılar her an yardıma ihtiyaç duyabilecek durumda olan, kendilerine sürekli olarak saygı ve itina gösterilmesi, korunup kollanması gereken bireyler olarak tasvir edilmişlerdir. Bu bakımdan yaşlılık süreci yaşlıların kendi kendine yetebilmede zorlandıkları bir süreç olarak görülmektedir.

Bilgelik

Bilge sözcüğü Türk Dil Kurumu’nda her şeyi iyi bilen, iyi ahlaklı ve olgun kimse şeklinde tanımlanmıştır. İncelenen ders kitaplarında yaşlı bireyler bilgili, tecrübe sahibi, usta, bilgisinden faydalanılması gereken, öğüt veren, geçmiş deneyimlerini paylaşan kişiler olarak aktarılmıştır.

“Bir zamanlar köyün birinde yaşlı ve bilge bir adam yaşamış. Köylüler, kaygıları ya da soruları olduğunda cevabı bu adamda ararlarmış” (Erkal ve Erkal, 20022, s. 228)”. .

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

“Bir gün ülkesinin en bilge kişisini sarayına çağırıp ona oğlunun durumunu anlattı ve ondan bir çözüm bulmasını istedi. Bunun için bilgeye bir hafta süre verdi. Yaşlı bilge üç beş gün düşünüp taşındı” (Tüysüz, 2022, s. 162).

“Kentte herkesin saygı duyduğu, akıl danıştığı aksakallı bir bilge varmış. Genç onun yanına gitmiş” (Sarıboyacı, 2022, s. 46-47).

Metinlerde bilgeliği ön plana çıkmış, bilgisine güvenilen toplumun yaşadığı sorunlara çözüm bulacağına inanılan yaşlı bireyler tasvir edilmiştir.

Resim 6. (Hayat Bilgisi 2 Bakanlık, 2017, s. 166.)

Resim 7. (Türkçe 7 Bakanlık, 2022 s. 68).

Bilgelik konusunda metinlerde olduğu gibi görsellerde de yaşlı bireyler bilgili, tecrübeli ve deneyimli kişiler olarak etrafındaki çocuklara bilgi aktarırken resmedilmiştir. Böylelikle kuşaklar arasındaki iletişiminin olumlu bir görüntüsü verilmiştir. Böylelikle yaşlı bireylerin bilge kişiler olduğu algısı oluşturulmak istenilmiştir.

Yalnızlık, Yoksulluk ve Bakıma Muhtaçlık

İncelenen metinlerde yaşlı bireyler özellikle ileri yaşlılık dönemlerinde yalnız yaşayan, bakıma muhtaç ve yoksul kişiler olarak tasvir edilmişlerdir.

“Hediye teyze, tek başına yaşıyor. Çocukları ve torunları sık sık onu ziyarete geliyor” (Birdoğan ve Akagün, 2022, s. 51).

“Münevver teyze yakın komşumuzdu. ... Kimi kimsesi yok ki oğlum. Kimden gelecek ona mektup?” (Çapraz Baran ve Diren, 2022, s. 206-207).

“Nine doksan dokuz yaşına bastığı sıralarda kızı hastalandı ve şehirdeki bir hastaneye kaldırıldı. İki küçük torunu da kızının yakın dostları tarafından bakılmak üzere alınınca nine yapayalnız kaldı. Fakat evini terk etmedi” (Erkal ve Erkal, 2022, s. 21). Burada yaşlı insanların kimseye yük olamamak için evini terk etmek istemedikleri, yerinde yaşlanmayı tercih ettikleri ifade edilmektedir.

“Çok yaşlandığı için dışarıya çıkması da zor oluyordu. Bu yüzden iyice eve bağlanmıştı. Devamlı geçmişte yaşadıklarından bahsediyordu. “Hatıralarınızdan sık sık bahsediyorsanız yaşlandınız demektir.” Diyordu”(Erkal ve Erkal, 2022, s. 20). Yalnızlık ile birlikte geçmişe özlem duygusunun yaşlılıkta daha da belirginleştiği metinlerde ifade edilmiştir.

“..... Hatta birikmiş parasının tükenmek üzere olmasına rağmen yapılan para yardımlarını da geri çevirdi. Bütün kasaba, ninenin yalnızlığına üzülüyordu...” (Erkal ve Erkal, 2022, s. 21).

“Özlem, ailesine ve ev işlerine yardım ediyor. Böylece ev işlerini birlikte ve kısa sürede bitirebiliyorlar. Karşı apartmanda oturan yaşlı ve hasta olan akrabasına yardım ediyor. Ona annesinin hazırladığı yiyecekleri götürüyor” (Yetimoğlu, 2022, s. 64).

“Gözleri doğru düzgün görmez, kulakları neredeyse işitmez durumdaydı (Erkal & Erkal, 2022, s. 20) Yüz yaşına giren ninenin gözleri şimdi hiç görmüyordu...”

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

Yüzüncü doğum gününden birkaç ay sonra bir sabah, nine yataktan kalkamadı. Bu haftalarca böyle sürdü” (Erkal ve Erkal, 2022, s. 22).

“Yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak için onlara destek oluruz” (Yetimoğlu, 2022, s. 51).

“Okulumda ihtiyaç sahibi, yaşlı ve bakıma muhtaç insanlara yardımcı olmak, onların toplumla kaynaşmalarını sağlamak amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir” (Birboğan ve Akagün, 2022, s. 28).

Geçmiş ve Günümüz Arasında Bağ Kuruculuk

Kitaplarda kuşaklar arası bağ kurma görevi yaşlılığın güçlü yönü olarak vurgulanmıştır. Kültür öğelerine önem veren, gelenekleri yaşatan ve gelecek kuşaklara aktaran bireylerin bu konudaki rolleri yaşlılığın olumlu ve güçlü yönü olarak öne çıkarılmaktadır.

“Babaanne, eski gelenek ve görenekleri hiç olmazsa bayramlarda yaşatma çabasındaydı. Cumbanın içinde, babadan kalma koltuğuna kurulmuştu. Elini open torunlarına kenarı oyaly, içi şeker dolu, kırmızı kadife keselerde şeker verdi” (Aslan, 2022, s. 95).

“Babaannem önce fotoğraf albümünü getirdi. Albümde çeşitli zamanlarda çekilmiş fotoğraflar vardı. Siyah beyaz olan fotoğrafların çoğu sararmıştı. Fotoğraflara bakarken babaannemle birlikte geçmişe doğru uzun bir yolculuğa çıktım. Ben sordum, o cevapladı. Böylece aile büyüklerimi ve akrabalarımı daha yakından tanıdım” (Tüysüz, 2022, s. 35).

“Annemle birlikte anneannemin evine gitmiştik. Mutfaktaki eşyalar arasında kahve değirmeni olduğunu öğrendiğim bir eşya dikkatimi çekti. Anneannem değirmeni ilgiyle incelediğimi görünce sormamı beklemeden anlatmaya başladı” (Tüysüz, 2022, s. 38).

“Sevgili arkadaşlarım, ben dedeme çocukluğunda arkadaşlarıyla en çok hangi oyunu oynadıklarını sordum. Dedem, küçükken en sevdiği oyunun aşık oyunu olduğunu söyledi. Dedemin anlattığına göre aşık; koyun, keçi veya danaların ön dizlerinde bulunan bir eklem kemiği imiş” (Tüysüz, 2022, s. 46).

“Salih Dede’yi buldu kütüphanesinde. Merakla sorunca o muhteşem zaferi, ihtiyar adam hüznüyle gülümsedi, anlatmaya başladı” (Erkal ve Erkal, 2022, s. 68).

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

Fiziksel Görünüş

İncelenen metinlerde fiziksel özellikleri bakımından yaşlılar, çoğunlukla ak saçlı, ak sakallı, kambur, baston, gözlük kullanan ve ayakta durmakta zorlanan, fiziksel açıdan düşüşteki bireyler olarak tasvir edilmişlerdir.

“Ayakta yolculuk yapan çok yaşlı bir amca dikkatimi çekti. Yaşlı amca bir eliyle bastonuna dayanıyor, diğer eliyle koltuğa tutunmaya çalışıyordu. Ayakta zor durduğu her halinden belliydi”(Yetimoğlu, 2022, s. 64).

“İhtiyarlamış, küçülmüş, ak sakallı, küçük yüzlü bir adam gözünde çifte gözlük, minimini halkaları ateşte ısıtıp bağlıyordu” (Sarıboyacı, 2022, s. 154).

“O, kasabanın yaşlı ninesiydi. İki büklümdü. Sanki fırtına karşısında yere doğru eğilmiş küçük bir ağaç gibi duruyordu”(Erkal ve Erkal, 2022, s. 20).

“Orta yaşlı, çatık kaşlı bir amca, bazen bu kulübenin önüne dikilip bas bas bağırır” (Çapraz Baran ve Diren, 2022, s. 136).

“Dedem evimizin güneşiydi. Her sabah kalkar kalkmaz bize sevgi dağıtırdı” (Çapraz Baran ve Diren, 2022, s. 187).

“O yıl yetmişindeydi dedem. Yaşını hiç üzerine almazdı. Arkadaşlarına “Dakikalarınızı, saniyelerinizi, günlerinizi şen geçirmeye bakın.” derdi. Bunu der demez başlardı Nasrettin Hoca’dan fıkralar anlatmaya. Yöresindekileri bol bol güldürür, tatlı tatlı düşündürürdü”(Çapraz Baran ve Diren, 2022, s. 187).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada İlköğretim ders kitaplarında geçen yaşlı karakterlerinin temsili ve tasvirinin incelenmesine odaklanılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler toplam 18 adet kitaptan toparlanmıştır. Çalışmada yaşlıların görsellerde sunulan etkinlik düzeyleri ve fiziksel özellikleri ilköğretim öğrencilerin yaşlılık sürecini yorumlamalarında temel belirleyiciler olarak incelenmiştir. Araştırmada analiz edilen yaşlı karakterlerinin olumlu anlam yüklenen yönlerinin güçlü olarak temsil edildiği, dede/büyükbaba torun ilişkisi, sevecenlik, merhamet, bilgelik, geçmiş ve gelecek arasında bağ kurucu rolleri gibi güçlü olduğu yönlerin ağırlıklı olarak işlendiği anlaşılmıştır. Bu bulgu ile tutarlı olarak Murakami ve Gündem (2019)’ tarafından yapılan araştırmada da yaşlıların geçmişe özlem duyan, homojen olarak aynı yaşlanma belirtilerine sahip, genellikle torun ve çocuklarıyla vakit geçiren ve günlük hayatını yaşamın arka planında genellikle ev ortamında geçiren pasif bireyler olarak karakterize edilmişlerdir. Yine Eroğul ve Zabun tarafından (2021) yapılan çalışmada da benzer sonuçlarla karşılaşılmış; Modernleşme sürecinde yaşlılarda geçmişe duyulan özlem, geleneksel dönemde sahip oldukları rollerinin kaybı ve arka plana itilme, yaşlılara karşı saygı gibi konular itibarıyla “Geri Çekilme Teorisi” ile ilişkilendirilmiştir. Ancak Eroğul ve Zabun tarafından yapılan araştırma ortaöğretim sürecindeki sosyoloji kitaplarındaki yaşlılığı kapsamı bakımından ilişkilendirilen “süreklilik teorisi” ilköğretim kitaplarında işlenen ders kitaplarındaki yaşlı karakterleri ile ilişkili değildir. İlköğretim kitaplarında yaşlıların yaşlılıktan önceki biyografik özelliklerine hiç değinilmemiş ve ayrıca incelenen kitapların ilköğretim sürecine ait olması sebebiyle yaşlılık toplumsal bir problem olarak görülmemiştir. Ayrıca Eroğul ve Zabun’a ait çalışmada yer alan yaşlı mekan ilişkisinde huzurevi temasına ilköğretim kitaplarında rastlanılmamıştır.

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

Araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır.

- İlköğretim ders kitaplarında yaşlılar, çoğunluk itibarıyla normal hayatlar yaşayan aktif bireyler olarak resmedilmişler ve yine çoğunlukla yüz ifadeleri bakımından pozitif bir görünüme sahiptirler.
- Yaşlılar; sevecen, şefkatli, bilge, tecrübeli gibi güçlü oldukları kişilik özellikleriyle temsil edilmişlerdir.
- Yaşlılar tanımlanırken resmedilirken ya da metinlerde tasvir edilirken yalnız, yoksul ve bakıma muhtaç gibi terimler yaşlılık algısını olumsuz etkilemektedir.
- İncelenen kitaplarda görsellerde geçen ve metinlerde anlatılan yaşlıların çoğunluğunun büyükanne, büyükbaba/dede rolünde temsil edildikleri görülmüştür. Burada yaşlılığa duygu birliği ve aile birliğini sağlama gibi roller yüklenmiştir.

Öneriler

- Eğitim; bireyleri topluma ve geleceğe hazırlayan, onları geliştirici faaliyetler bütünüdür. Özellikle ilköğretim seviyesindeki öğrencilerin zihinlerine bilgi aşılamak, davranış ve tutum geliştirmek için kullanılan kitapların önemi çok fazladır. Bu bağlamda, yaşlılık konusunda da doğru bilgi ve doğru tutumların, geliştirilmesinde kitapların etkisini vurgulamak gerekir. Yaşlanmanın normal, kaçınılmaz ve yaşam boyunca devam eden bir süreç olduğu bilinci ilköğretim kitaplarında da olumlu karakterlerle temsil edilerek öğretilmelidir.
- Metinlerde yaşlıları ve yaşlılığı anlatan, hasta, yaşlı, yoksul, yürüyemeyen, bakıma muhtaç gibi yaşlılığı zayıf ve güçsüz olarak tasvir edilen terimlerin toplumda yaşlı ayrımcılığını teşvik etmemesi bakımından bu terimlerin yerine daha olumlu terimlerin kullanılması önerilmektedir.
- Görsellerde temsil edilen yaşlıların çoğunluğunun kambur, eğik duruşu, yavaş olmaları, görme duyma, yürüme gibi fonksiyonlardaki yavaşlıkları yaşlılığı istenmeyen uzak durulan bir konuma itebilmektedir. Yaşlıların görsellerdeki duruş biçimlerinin tekrar gözden geçirilmesi önerilmektedir.
- Çalışmada incelenen kaynaklarda yaşlı erkek karakterlerin yaşlı kadın karakterlere oranla daha fazla gösterildiği anlaşılmıştır. Bu sebeple toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun sayıda resim gösterilmesi gerektiği önerilmektedir.
- Metinlerde ve görsellerde yer alan yaşlıların meslek grupları incelendiğinde yaşlıların teknik uzmanlık gerektiren mesleklerle temsil edilmediği, çoğunluğunun çiftçilik, seyislik, gibi işlerde uğraştıkları görülmüştür. Bu açıdan yaşlıların üst meslek gurupları içerisinde yer aldıkları görsellerle sunulmasının ilköğretim öğrencileri üzerindeki yaşlılık algısını olumlu yönde etkileyeceği değerlendirilmektedir.
- Kitaplarda yer alan resimlerde yaşlılar genç kuşak ile birlikte resmedilerek geleneksel kültür ile modern kültür arasında bağ kurucu kişiler olarak sunulmuşlardır. Yaşlılar çoğunlukla sevecen ve şirin görümlü, çoğunlukla dışarı çıkmayan, ev içerisinde terlikleri ile oturarak pencere kenarında dışarıyı seyreden, çocuklarının/torunlarının kendilerine yapacakları ziyareti bekleyen bireyler olarak tasvir edilmişlerdir. Burada yaşlılar homojenleştirilmiştir Bu açıdan yaşlıların daha aktif ve ev dışında bir uğraş içerisinde yer aldıkları görsellerde sunulması önerilmektedir.

Sonuç olarak öğrenme enerjilerinin yüksek olduğu bir kesim olan ilköğretim öğrencilerinin yaşlılık hakkındaki algı tutum ve davranışlarının yaşlanma

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

gerçeklerine uygun olarak oluşturulabilmesi için; kitaplarda yer alan yaşlılık görselleri ve yaşlılığı tasvir eden metinlerin seçiminde daha dikkatli ve bilinçli davranılmalıdır. Eğitim müfredatları hazırlanırken yaşlılığın heterojen bir yapıya sahip olduğu gerçeği ve yaşlılık konusundaki farkındalığın daha erken yaşlarda başlaması gerektiği bilinci yaşlılığın sosyolojisine uygun olarak verilmelidir.

Yazar Katkı Oranı: Birinci yazar çalışmanın planlanması ve alan yazın taraması sürecini gerçekleştirmiştir. Tüm yazarlar veri toplama sürecine katkı sağlamıştır. Birinci ve ikinci yazar istatistiksel analizleri gerçekleştirmiştir. Tüm yazarlar makalenin yazımına katkı sağlamış ve çalışmanın son halini okumuş ve onaylamıştır.

Etik Kurul Beyanı: Yazarlar çalışmasının etik kurul iznine tabi olmadığını ve çalışmanın tüm sürecinde Committee on Publication Ethics (COPE)' tarafından belirlenen kurallara uyulduğunu beyan etmektedir.

Çatışma Beyanı : “Yazarlar çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.”

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

Kaynakça

- Anderson, T. B. (1999). Aging education in higher education: Preparing for the 21st century. *Educational Gerontology*, 25, 571–579.
- Aslan, A. (2022). *İlkokul Türkçe 3. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Gizem Yayıncılık.
- Birdoğan, R., & Akagün, B. (2022). *İlkokul Hayat Bilgisi 3.Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Dizin Yayıncılık.
- Canatan, A. (2016). "Yaşlılıkta Sosyal İlişkiler ve Kuşaklar Arası Etkileşim" *Yaşlılık Sosyolojisi*. ss.139-155. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çamyar, S. (2022). *İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4 Ders Kitabı*. Ankara: Anka Kuşu Yayınevi.
- Çamyar, S., & Yaldız, H. (2022). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7 Ders Kitabı*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Çapraz Baran, Ş., & Diren, E. (2022). *Ortaokul ve İman Hatip Ortaokulu Türkçe 5.Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Anittepe Yayıncılık.
- Çayır, K. (2012). "Yaşa Dayalı Ayrımcılık/Yaşçılık", K.Çayır ve M.Ayan Ceyhan (der.), "Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar" içinde (ss. 163-174), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demir, E. (2022). *İlkokul Hayat Bilgisi 1 Ders Kitabı*. Ankara: Kök-e Yayıncılık.
- Çolakoğlu, B, E. (2011). "Rekramlarda Sosyal Temsil Alanı Olarak Yaşlı Kuşağın Sunumu".Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi. SBE. İzmir.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007). Türkiye’de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı. Ankara: DPT Yayını.
- Erdal, N. (2022). *İlkokul Türkçe 2 Ders Kitabı*. Ankara: Ada Matbaacılık Yayıncılık.
- Erdoğan, İ., Demirpolat, E., Çelik, R., Etik Acar, G., & Önal, M. (2022). *Ortaokul ve İmam Hatip Orta Okulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5 Ders Kitabı*. Ankara: Lisans.
- Erkal, H., & Erkal, M. (2022). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 7.Sınıf*. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Eroğul, N. & Zabun, B. (2021). *Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitaplarının Yaşlılığın Sosyolojik Öğretimi Açısından İncelenmesi*. *TEBD*. 19(1), 635-662. <https://doi.org/10.37217/tebd.902965>
- Fidan, N. (2012). Okulda Öğrenme ve Öğretme. Ankara: Pegem Akademi.
- Gellis, Z. D., Sherman, S., &Lawrance, F. (2003). First year graduate social work students’ knowledge of and attitude toward older adults. *Educational Gerontology*, 29, 1–16.
- Gündoğan Eski, S., & Aktaş, A. (2022). *İlkokul Türkçe 1.Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Bilim ve Kültür Yayınları.
- Gürboğa, C. ve Karakuş B. (2015). “Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Kurumsal Bakım İhtiyacı Tespit ve Öneriler”, *Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 26-27 Kasım 2015, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetler Müdürlüğü s.76-92.
- Klein, D. A., Council, K. J., & McGuire, S. L. (2005). Education to promote positive attitudes about aging. *Educational Gerontology*, 31.591– 601.
- Macit, S. (2022). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6 Ders kitabı*. Ankara: FCM Yayıncılık.
- Özdemir, F. (2022). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8 Ders Kitabı*. Ankara: Anka Kuşu Yayınevi.
- Özütürker, M. (2021). Yaşlı ayrımcılığı. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 17(36), 3043-3056. DOI: 10.26466/opus.883434.

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

- Sarıboyacı, M. O. (2022). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6 Ders Kitabı*. Ankara: Ata Yayıncılık.
- Şahin, E. (2022). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*. Ankara: Anadol Yayıncılık.
- TUIK, (2022). Dünya nüfus günü, 2023. (25/09/2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2023-49688> adresinden ulaşılmıştır).
- Tufan, İ. (2002). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık Sosyolojik Yaşlanma*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- Tüysüz, S. (2022). *İlkokul Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- UN, (2022). Dünya Nüfus Günü 2022 Raporu, Erişim Adresi: <https://www.brandin.gturkiye.com/dunya-nufus-gunu-2022-raporu/>
- UN, (2023). Yaşlanan Dünyada Kimseyi Geride Bırakmamak Raporu. Erişim Adresi: <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210019682/read>.
- Yalçın, I. U. (2022). *İlkokul Türkçe Ders Kitabı 4.Sınıf*. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Yetimoğlu, P. (2022). *İlkokul Hayat Bilgisi Ders Kitabı 2*. Ankara: Ata Yayıncılık.
- Yıldırım F. (2015). Çocukların Dünyasına Yaşlıları Dahil Etmek Okul Temelli Kuşaklararası Dayanışma Modelleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 19 (1), ss.275-296, 2015.
- Zengin, M. O. (2015). *Televizyonda Yaşlı Temsilleri ve Yaşlılık*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Wiersma, W. (2000). *Research methods in education: an introduction. (7th ed.)*. Needham Heights, MA: Allyn ve Bacon a Pearson Education Company.

İlköğretim Ders Kitaplarında Yaşlı Karakterlerinin Özellikleri ve İçerik Bakımından İncelenmesi

Sevda ÖZÜTÜRKER-Mehmet ÖZÜTÜRKER-Tuğçe KÖRMEÇLİ

EXTENDED

This study focuses on examining the representation and depiction of elderly characters in primary school textbooks. The data obtained in the study were collected from a total of 18 books. In the study, the activity levels and physical characteristics of the elderly presented in the visuals were examined as the main determinants of primary school students' interpretation of the aging process. It was understood that the positive aspects of the elderly characters analyzed in the research were strongly represented, and their strong aspects such as the grandfather/grandfather-grandchild relationship, compassion, wisdom, and their role as a bonding agent between the past and the future were predominantly handled. Consistent with this finding, in the research conducted by Murakami and Gündem (2019), the elderly were characterized as passive individuals who long for the past, have homogeneously the same signs of aging, generally spend time with their grandchildren and children, and spend their daily lives in the background of life, usually in the home environment. Similar results were also encountered in the study conducted by Eroğul and Zabun (2021); It has been associated with the "Withdrawal Theory" in terms of issues such as longing for the past in the elderly during the modernization process, loss of the roles they had in the traditional period and being pushed into the background, and respect for the elderly. However, the "continuity theory" that is associated with the research conducted by Eroğul and Zabun in terms of covering old age in sociology books in secondary education is not related to the elderly characters in the textbooks in primary school books. In primary education books, the biographical characteristics of the elderly before old age were not mentioned at all, and also because the books examined belonged to the primary education process, old age was not seen as a social problem. In addition, the nursing home theme in the relationship between the elderly and the place in the study by Eroğul and Zabun was not encountered in primary education books.

When the results of the research are evaluated, the following conclusions are reached.

- In primary school textbooks, the elderly are mostly depicted as active individuals living normal lives, and they mostly have a positive appearance in terms of facial expressions.
- Elderly people; They were represented with their strong personality traits such as loving, compassionate, wise and experienced.
- While the elderly are described, portrayed or depicted in texts, terms such as lonely, poor and in need of care negatively affect the perception of old age.
- In the books examined, it was observed that the majority of the elderly people mentioned in the images and texts were represented in the role of grandparents. Here, old age is assigned roles such as ensuring emotional unity and family unity.